

Kościoły i inne związki wyznaniowe

Sprawy wynikające ze stosunków pomiędzy Państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi należą do zadań Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

Art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wyznacza **podstawowe zasady** określające status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych. Są to zasady:

1. równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych;
2. bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych oraz swobody ich wyrażania w życiu publicznym;
3. poszanowania autonomii i wzajemnej niezależności państwa oraz kościołów i innych związków wyznaniowych;
4. współdziałania państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi dla dobra człowieka i dobra wspólnego;
5. regulacji stosunków między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w drodze ustaw uchwalonych na podstawie umów dwustronnych zawartych pomiędzy Radą Ministrów a właściwymi przedstawicielami tych kościołów i innych związków wyznaniowych.

Zasady te zapewniają kościołom oraz innym związkom wyznaniowym swobodne i owocne realizowanie funkcji religijnych w społeczeństwie, możliwość zaspokajania potrzeb religijnych i rozwoju duchowego ich wyznawców.

Wyżej wymienione zasady ściśle łączą się z **wolnością sumienia i wyznania**, zagwarantowaną w **art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej**, z której wynika szereg uprawnień, zarówno dla jednostek, jak i dla kościołów i innych związków wyznaniowych. Konstytucja nie definiuje wolności sumienia, która jest wolnością wewnętrzną (psychiczną, uczuciową) jednostki. Obejmuje swoim zakresem uprawnienia do swobodnego wyboru, kształtowania czy zmiany światopoglądu, przekonań filozoficznych, religijnych, moralnych, obyczajowych. Urzeczywistnienie tych uprawnień może przejawiać się zarówno w formie działania, jak i określonej postawy. Norma konstytucyjna nie ustanawia, jedynie potwierdza wolność sumienia, bowiem sfera ta, pozostająca wewnętrzną (autonomiczną) sprawą jednostki, nie podlega kompetencji państwa. Zadaniem państwa jest jedynie równa ochrona podmiotów tej wolności.

Jednostka, wolna w swoich wyborach i postawach, ze swej natury dąży do uzewnętrzniania własnych myśli, poglądów czy przekonań, także w sprawach religii. Dlatego też Konstytucja w art. 53 ust. 2 bardziej szczegółowo reguluje wolność religii (wyznania), zapewniając jednostkom – w aspekcie pozytywnym – prawo do wyboru i uzewnętrzniania, indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii, poprzez uprawianie kultu i modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie; prawo osób wierzących do korzystania z usługi religijnej tam gdzie się znajdują; prawo rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami (art. 53 ust. 3 Konstytucji), z zastrzeżeniem art. 48 ust. 1 Konstytucji, który nakazuje uwzględniać wolność religijną dziecka; prawo do odmowy służby wojskowej ze względu na przekonania religijne (art. 85 ust. 3 Konstytucji). W aspekcie negatywnym wolność religii polega na zakazie zmuszania do uczestniczenia lub do nieuczestniczenia w praktykach religijnych oraz do ujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania (art. 53 ust. 6 i 7 Konstytucji). Konstytucja wylicza przykładowe uprawnienia związane z działalnością kościołów i innych związków wyznaniowych, takie jak: prawo do organizowania obrzędów i uroczystości religijnych, posiadania świątyń i innych miejsc kultu (art. 53 ust. 2 Konstytucji), prawo kościołów i innych związków o uregulowanej sytuacji prawnej do nauczania religii w szkole (art. 53 ust. 4 Konstytucji), a także prawo do występowania ze skargami i wnioskami do Trybunału Konstytucyjnego (art. 79 i art. 191 Konstytucji).

I. Kościoły i inne związki wyznaniowe, których stosunki z Państwem są uregulowane ustawami partykularnymi.

1. Sytuacja prawna.

Na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działa 15 kościołów i innych związków wyznaniowych, których stosunki z Państwem są uregulowane odrębnymi aktami prawnymi. Są to:

1. Kościół Katolicki w Rzeczypospolitej Polskiej – Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318), zwany dalej „Konkordatem”, oraz ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2013 r., poz. 1169, z późn. zm.), zwana dalej „ustawą katolicką”;
2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny – ustawa z dnia z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. z 2014 r., poz. 1726);
3. Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 43);
4. Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 483);
5. Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1712);
6. Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 169);
7. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1889);
8. Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1599.);
9. gminy wyznaniowe żydowskie tworzące Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2014 r., poz. 1798);
10. Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 44);
11. Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 14);
12. Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2015 r., poz. 13);
13. Wschodni Kościół Staroobrzędowy, nie posiadający hierarchii duchownej – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej (Dz. U. Nr 38, poz. 363, z późn. zm.);
14. Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 30, poz. 240, z późn. zm.);
15. Karański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej – ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 30, poz. 241, z późn. zm.).

Wyżej wymienione ustawy zwane dalej będą „ustawami kościelnymi”.

Szczególną pozycję pod względem prawnym wśród wymienionych wyżej kościołów i związków wyznaniowych zajmuje Kościół Katolicki w Rzeczypospolitej Polskiej z uwagi na fakt, że byt prawny Kościół ten wywodzi z umowy międzynarodowej, jaką jest Konkordat. Przepisy ustawy katolickiej obowiązują tylko w zakresie nieregulowanym przez Konkordat.

2. Sposoby nabywania osobowości prawnej przez kościelne osoby prawne.

1. Powiadomienia.

Kościelne jednostki organizacyjne rodzajowo i indywidualnie wymienione w ustawach kościelnych mogą nabywać osobowość prawną na podstawie tych ustaw (z wyłączeniem ustawy katolickiej). Osobowość prawną wspomniane jednostki organizacyjne uzyskują z chwilą **powiadomienia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** o ich utworzeniu przez władzę kościelną. Powiadomienie powinno zawierać:

- a. nazwę kościelnej osoby prawnej;
- b. jej siedzibę;
- c. określenie granic terenu jej działania – w odniesieniu do osób o zasięgu terytorialnym.

Odpis powiadomienia z umieszczonym na nim potwierdzeniem odbioru jest dowodem uzyskania osobowości prawnej.

W odniesieniu do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej w omawianej kwestii zastosowanie ma art. 4 ust. 2 Konkordatu. Zgodnie z tym przepisem Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną wszystkich **instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych**, które taką osobowość uzyskały na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Stosowne powiadomienie **Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji**, zgodnie z konstytucyjną zasadą równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, następuje na takich samych zasadach, jak w przypadku pozostałych kościołów i innych związków wyznaniowych posiadających swoje ustawy kościelne. Pomocniczo stosowany jest w praktyce Wydziału Regulacji Prawnych dokument, opracowany przez Kościelną i Rządową Komisję Konkordatową, pn. [Zasady odbioru powiadomień władz kościelnych o uzyskaniu osobowości prawnej na podstawie art. 4 ust. 2 Konkordatu](#)".

2. Rozporządzenia.

Kościelne jednostki organizacyjne i organizacje kościelne nie wymienione rodzajowo i indywidualnie w ustawach kościelnych (z wyłączeniem związków wyznaniowych, których status prawny regulują akty prawne przedwojenne), zgodnie z tymi ustawami mogą uzyskać osobowość prawną na podstawie **rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** w sprawie nadania osobowości prawnej. Wydział Regulacji Prawnych przygotowuje projekty takich rozporządzeń. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydaje rozporządzenie w sprawie nadania osobowości prawnej kościelnej instytucji na podstawie wniosku złożonego przez właściwe władze kościołów i innych związków wyznaniowych. W odniesieniu do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie nabycia osobowości prawnej w drodze rozporządzenia, to jest w trybie art. 10 ustawy katolickiej, pomocniczo stosowany jest w praktyce Wydziału Regulacji Prawnych dokument, opracowany przez Kościelną i Rządową Komisję Konkordatową, pn. [Instrukcja dotycząca zakresu i sposobu uzyskania osobowości prawnej przez instytucje kościelne na podstawie prawa polskiego \(art. 4 ust. 3 Konkordatu\)](#).

3. Tryb powiadamiania o zmianach dotyczących osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych.

Zgodnie z ustawami kościelnymi władza kościelna (bądź właściwa władza kościelna) powiadamia niezwłocznie **Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** o zmianach dotyczących nazwy i siedziby kościelnych osób prawnych, rodzajowo w tych ustawach wymienionych, o zmianie jej granic, połączeniu, podziale i zniesieniu kościelnej osoby prawnej. Przez władzę kościelną rozumie się organ kościoła lub innego związku wyznaniowego, uprawniony do jego reprezentowania. Przez właściwą władzę kościelną rozumie się organ właściwej kościelnej osoby prawnej.

4. Tryb powiadamiania o powołaniu i odwołaniu osoby sprawującej funkcje organu osoby prawnej.

Zgodnie z ustawami kościelnymi, jeżeli ratyfikowane umowy nie stanowią inaczej, władza kościelna powiadamia **Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** o powołaniu i odwołaniu osób sprawujących funkcje organu osób prawnych, rodzajowo w tych ustawach wymienionych. Powiadomienie obejmuje **imię i nazwisko, obywatelstwo oraz miejsce zamieszkania danej osoby**.

II. Kościoły i inne związki wyznaniowe działające na podstawie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

1. Sytuacja prawna.

Pozostałe kościoły i inne związki wyznaniowe, działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, swój byt prawny wywodzą z ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą”. Z chwilą wpisu do Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, zwanego dalej „Rejestrem”, prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na podstawie art. 30 ustawy, kościół lub inny związek wyznaniowy uzyskuje, jako całość, osobowość prawną oraz korzysta ze wszystkich uprawnień i podlega obowiązkom określonym w ustawach. Osobowość prawną uzyskują

również jednostki organizacyjne kościoła lub innego związku wyznaniowego, o ile kościół lub inny związek wyznaniowy przewiduje tworzenie jednostek mających osobowość prawną.

2. Tryb powiadamiania o zmianach dotyczących kościołów i innych związków wyznaniowych.

Zgodnie z art. 14 ust. 2 ustawy, jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, o zmianie siedziby kościoła lub innego związku wyznaniowego, **kościół lub inny związek wyznaniowy powiadamia w terminie 30 dni Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wojewodę.**

3. Tryb powiadamiania o zmianach dotyczących jednostek organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 ustawy, jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, **kościół lub inny związek wyznaniowy powiadamia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wojewodę** właściwego ze względu na siedzibę jednostki organizacyjnej kościoła lub innego związku wyznaniowego o utworzeniu, zmianie nazwy, siedziby, granic lub połączeniu, podziale i zniesieniu diecezji (okręgów i porównywalnych jednostek organizacyjnych) oraz parafii (zborów, gmin i porównywalnych jednostek organizacyjnych).

4. Tryb powiadamiania o powołaniu i odwołaniu osób wchodzących do kierowniczych organów wykonawczych kościoła lub innego związku wyznaniowego.

Zgodnie z art. 14 ust. 2 ustawy, jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, o zmianie osób wchodzących do kierowniczych organów wykonawczych kościoła lub innego związku wyznaniowego, **kościół lub inny związek wyznaniowy powiadamia w terminie 30 dni Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wojewodę** właściwego ze względu na siedzibę kościoła lub innego związku wyznaniowego, podając ich imiona i nazwiska, obywatelstwo i miejsce zamieszkania.

5. Tryb powiadamiania o powołaniu i odwołaniu osób wchodzących do kierowniczych organów wykonawczych osoby prawnej kościoła lub innego związku wyznaniowego.

Zgodnie z art. 14 ust. 3 w związku z art. 14 ust. 2 ustawy, jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, między innymi o zmianie osób wchodzących do kierowniczych organów wykonawczych osób prawnych kościoła lub innego związku wyznaniowego, **kościół lub inny związek wyznaniowy powiadamia w terminie 30 dni Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wojewodę**, właściwego ze względu na siedzibę osoby prawnej kościoła lub innego związku wyznaniowego, podając ich imiona i nazwiska, obywatelstwo i miejsce zamieszkania.

6. Powołanie cudzoziemca w skład kierowniczych organów wykonawczych.

Zgodnie z art. 14 ust. 4 ustawy, jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, władze kościoła lub innego związku wyznaniowego przed objęciem przez cudzoziemca stanowiska w kierowniczych organach wykonawczych winny upewnić się, czy **Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji** nie wyraża wobec tego zastrzeżeń. Niezgłoszenie zastrzeżeń **w terminie 60 dni** od daty powiadomienia uważa się za wyrażenie zgody.

7. Postępowanie likwidacyjne.

Likwidacja kościoła i innego związku wyznaniowego.

Kościół lub inny związek wyznaniowy podlega wykreśleniu, w przypadku gdy:

- 1) jego sytuacja prawna i majątkowa została uregulowana w odrębnej ustawie;
- 2) zawiadomił organ rejestrowy o **zaprzestaniu swojej działalności**;
- 3) **utracił cechy warunkujące uzyskanie wpisu do Rejestru**; dotyczy to w szczególności kościoła lub innego związku wyznaniowego, który w ciągu **trzech lat** nie odpowiedział na żądanie **Ministra Spraw**

Wewnętrznych i Administracji i nie zaktualizował wpisów do Rejestru dotyczących danych i informacji o adresie siedziby kościoła lub innego związku wyznaniowego, imion i nazwisk, dat urodzenia, adresów zamieszkania, numerów i cech dokumentów tożsamości osób wchodzących do kierowniczych organów wykonawczych;

- 4) w razie stwierdzenia prawomocnym wyrokiem sądu, że działalność kościoła lub innego związku wyznaniowego rażąco narusza prawo lub postanowienia statutu.

W przypadkach, o których mowa w pkt. 2,3 i 4 wykreślenie z Rejestru następuje po przeprowadzeniu postępowania likwidacyjnego.

W przypadku, o którym mowa w pkt 2, likwidatorami są członkowie organu kościoła lub innego związku wyznaniowego uprawnionego do reprezentowania na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych, jeżeli statut lub, w razie braku odpowiednich postanowień statutu, decyzja właściwego organu kościoła lub innego związku wyznaniowego nie stanowi inaczej.

W razie braku możliwości ustalenia likwidatora oraz w przypadku, o którym mowa w pkt 2 i 3 **Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji**, w drodze decyzji, zarządza likwidację i wyznacza likwidatora.

Zgodnie z art. 37 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2015 r., poz. 1393), w związku z art. 36 ust. 7 ustawy, likwidator powinien dokonywać czynności prawnych niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, podając do publicznej wiadomości informację o wszczęciu postępowania likwidacyjnego, np. w formie ogłoszenia w prasie oraz skierować do kościoła lub innego związku wyznaniowego pismo informujące o zakończeniu postępowania likwidacyjnego. Kopie tych ostatnio wymienionych dokumentów powinny być nadesłane do Wydziału Rejestru Kościołów i Innych Związków Wyznaniowych.

Likwidacja jednostki organizacyjnej mającej osobowość prawną.

Art. 36 ust. 6 ustawy stanowi, że przed zniesieniem jednostki organizacyjnej, mającej osobowość prawną kościół lub inny związek wyznaniowy zarządza jej likwidację i wyznacza likwidatora, informując jednocześnie o tym **Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** oraz określa przeznaczenie majątku pozostałego po zakończeniu likwidacji. Zgodnie z art. 37 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, w związku z art. 36 ust. 7 ustawy, likwidator powinien dokonywać czynności prawnych niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, podając do publicznej wiadomości informację o wszczęciu postępowania likwidacyjnego, np. w formie ogłoszenia w prasie oraz skierować do kościoła lub innego związku wyznaniowego pismo informujące o zakończeniu postępowania likwidacyjnego. Kopie tych ostatnio wymienionych dokumentów powinny być nadesłane do Wydziału Rejestru Kościołów i Innych Związków Wyznaniowych.

Jeżeli statut kościoła lub innego związku wyznaniowego nie stanowi inaczej, majątek pozostały po zakończeniu postępowania likwidacyjnego kościoła lub innego związku wyznaniowego albo osób prawnych może być przeznaczony wyłącznie na cele charytatywno-opiekuńcze w drodze decyzji **Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji** (art. 36 ust. 8 ustawy).

8. Organizacje międzykościelne.

Do organizacji międzykościelnych zasady wymienione w pkt 1 – 7 stosuje się odpowiednio.